

Mindretal og begravelsesformer

En overvejelse over, hvorledes mindretal begraves i Danmark, og over kirkegården som et fælles rum

Af Leif Arffmann

Tidligere provst i Vejle

Begravelsesformerne ændrer sig i første halvdel af det 21. århundrede. Det har de nu gjort før. Det er imidlertid værd at lægge mærke til, at hvor vi i Danmark for 50 år siden stort set havde én fælles begravelsesplads, kirkegården, så fremsættes der fra tid til anden ønske om andre og særskilte begravelsespladser end kirkegården. Dette ønske fremsættes bl.a. ud fra et ønske om at ville sikre et mindretals rettigheder. Det vil derfor være nærliggende at se på, hvorledes vi i Danmark forholder os til mindretal, når det gælder begravelser, og hvorledes begravelseskikke hos mindretal kan påvirke den fælles forståelse af, hvorledes begravelser skal finde sted. Denne gennemgang er ikke fyldestgørende og udtømmende, da der kan eksistere begravelsesformer, jeg ikke er vidende om.

Mindretal

Hvad er et mindretal? Ifølge *Den Store Danske Ordbog* er et mindretal eller en minoritet en del "af befolkningen i et samfund, f.eks. nationale mindretal, som på en eller anden måde adskiller sig fra flertallet, f.eks. med hensyn til hudfarve, sprog, religion, kultur eller adfærd. Da mindretal ofte har været udsat for forfølgelse eller undertrykkelse fra flertallets side, har man på forskellige måder søgt at beskytte dem mod overgreb, mindretalsbeskyttelse."

Der synes ikke at være tradition i Danmark for begravelsespladser indrettet til nationale mindretal, kun i de tilfælde, hvor der er et sammenfald mellem et religiøst og et nationalt mindretal. I grænselandet mellem Danmark og Tyskland er det, så vidt jeg har kunnet finde frem til, kirkegården, der

er det fælles anliggende, hvor de, der føler sig som danske, ligger side om side med dem, der føler sig som tyske. Dette gælder både nord og syd for den dansk-tyske grænse.

Der er dog undtagelser. På Bispebjerg Kirkegård i København findes f.eks. en række afdelinger, både for religiøse og for nationale mindretal. Der er således ifølge oplysninger fra Københavns Kommune tale om en buddhistisk afdeling, en muslimsk afdeling, en katolsk afdeling, en symbolneutral (ateistisk afdeling), en mandæisk afdeling, men også en russisk afdeling og en svensk afdeling. På Vestre Kirkegård i København findes en færøsk, grønlandsk og en lettisk afdeling. Dette vil jeg vende tilbage til.

Det er således som udgangspunkt den fælles kirkegård, der danner ramme for begravelser af mennesker fra forskellige nationale mindretal. Når det drejer sig om religiøse mindretal, er billedet imidlertid anderledes.

Den russiske afdeling på Assistens Kirkegård, København.
Foto: Leif Arffmann.

En lille afdeling på Vejle Gamle Kirkegård. Her er nonnerne fra ordenen Sct. Marias Hellige Hjerte begravet. De drev hospitalet Sct. Maria Hospital fra 1913, og medlemmer af ordenen blev boende i Vejle indtil marts 2006, hvor de resterende seks nonner flyttede til deres moderkloster i Belgien. Foto: Leif Arffinann.

Religiøse mindretals begravelser

Inden for de senere år er retsreglerne angående mindretals begravelser ændret, når det drejer sig om religiøse mindretal. Vi har således i Danmark fået en lov om trossamfund uden for folkekirken. I denne lov af 19. december 2017 hedder det:

”§ 6. Et trossamfund kan efter ansøgning til kirkeministeren få tilladelse til at anlægge og drive egne begravelsespladser.

Stk. 2. En ansøgning i henhold til stk. 1 skal ledsages af en vedtægt om bestyrelse, tilsyn og benyttelse m.v. af begravelsespladsen, herunder oplysninger om de særlige forhold, der gør sig gældende i henseende til gravstedernes udformning og beståen. Vedtægten skal godkendes af kirkeministeren. En tilladelse til anlæg af begravelsesplads forudsætter endvidere, at det pågældende areal er erklæret egnet til anlæg af begravelsesplads af Styrelsen for Patientsikkerhed.

Stk. 3. Kirkeministerens tilladelse efter stk. 1 kan bl.a. betinges af, at der stilles sikkerhed for begravelsespladsens vedligeholdelse. Sikkerhedens art og størrelse fastsættes af kirkeministeren.

Stk. 4. Kirkeministeren fastsætter nærmere regler om oprettelse af begravelsespladser for trossamfund.”

Kirkeministeriets oplysninger om begravelsespladser

I forlængelse af denne lov finder vi på Kirkeministeriets hjemmeside vejledende retningslinjer vedrørende begravelsespladser:

”Kirkeministeren kan tillade trossamfund uden for folkekirken at anlægge egne begravelsespladser. Sådanne tilladelser kan bl.a. betinges af, at der stilles sikkerhed for begravelsespladsens vedligeholdelse. Endvidere skal der fastsættes regler om bestyrelse, tilsyn og benyttelse m.v.

For anlæg af begravelsespladser gælder, at der skal udarbejdes en lokalplan, og at arealet skal være egnet til begravelse, det vil sige, at sundhedsmyndighederne skal inddrages.

Det er det enkelte trossamfund, som selv skal sørge for erhvervelsen af arealet samt stå for anlæg og drift af begravelsespladsen.

Staten yder ikke direkte økonomisk tilskud til anlæg af begravelsespladser – heller ikke til folkekirkens kirkegårde.

Arealer, der af myndighederne er godkendt til indretning af begravelsesplads, er fritaget for ejendomsskat.

I september 2006 åbnede en muslimsk begravelsesplads i Brøndby Kommune. Denne begravelsesplads ejes og drives af Dansk Islamisk Begravelsesfond. Medlemmer af begravelsesfonden er omkring 25 muslimske menigheder og organisationer. Alle muslimer i Danmark har ret til at blive begravet på denne begravelsesplads.

Der er også mulighed for, at bestyrelsen for en folkekirkelig kirkegård med kirkeministerens tilladelse kan overlade en del af denne til brug for et trossamfund uden for folkekirken.

På folkekirkens kirkegårde, der som udgangspunkt bestyres af menighedsrådene, men også kan være kommunalt bestyrede, er der en del steder indrettet særlige afsnit til brug for andre trossamfund.

Kirkegården som det fælles rum

Det fremgår således af Kirkeministeriets oplysninger på hjemmesiden, at der her i Danmark er tale om, at begravelsespladser eller særlige afdelinger på eksisterende kirkegårde kan tages i brug med henblik på begravelse af medlemmer af et religiøst mindretal. Det er da også sket på ganske mange kirkegårde. Kirkegården er således i mange tilfælde et fælles rum. Ligesom kirkegården i ældre tid i det lille sogn

Gravplads for asetroende i Odense. Foto: Mette Fauerskov.

kanne danne et 'landkort' over sognet, så kan kirkegården i dag udtrykke mangfoldigheden i det lokale og det nationale samfund.

At betragte kirkegården som et fælles rum, åbent for alle, kan ses som en væsentlig del af den danske kultur. Vi kan være uenige om meget, men når det kommer til stykket, findes der noget, der binder os sammen. Dette kan også perspektiveres i et interview i Information 25. september 2018 med politologen og forfatteren Francis Fukuyama. Her siger Fukuyama: "Vi er begyndt at se samfundet som en masse små grupper, der bygger på race, religion, køn eller etnicitet," anfører endvidere: "Vi taler hele tiden om de hvide, om muslimerne, kvinderne, de transseksuelle, de handikappede, de tykke... Og det er farligt, for en nation kan slet ikke fungere, hvis den ikke også er ét stort fællesskab." "Ethvert demokrati har brug for at have en fornemmelse af fællesskab," siger han. Og fortsætter: "Man skal kunne diskutere, man skal kunne tro på legitimiteten af de fælles institutioner, og man skal kunne have en vis grad af tillid mellem borgerne. Og alle de ting stammer fra en fornemmelse af national identitet." Dette er endvidere udfoldet af Fukuyama i bogen: *Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*. Der er tale om en bred national identitet, der således ikke skal være afgrænset af etnicitet, men ud fra at spørgsmålet stilles: "Hvad er vi som udgangspunkt fælles om?"

Men som det fremgår af loven om trossamfund, kan religiøse mindretal også søge om tilladelse til at etablere egne begravelsespladser. Det er sket før i Danmarkshistorien, om ikke i så stort omfang. Det skal vi nu se nogle eksempler på.

Mosaiske begravelsespladser

De første jøder i Danmark blev i 1600-tallet inviteret af Christian IV, som ville sætte skub i forretningslivet. De var handelsfolk og håndværkere, og mange kom fra hansestæderne i Nordtyskland – og fra Altona ved Hamburg, som på det tidspunkt var en del af den danske konges rige.

Allerede i 1693 blev begravelsespladsen i Møllegade i København anlagt. Begravelsespladsen er dermed Danmarks ældste jødiske begravelsesplads. Den har gennemgået en renovering og istandsættelse, der har gjort det muligt siden 2011 at åbne for offentlig adgang. Den sidste begravelse her fandt sted i 1967, og begravelsespladsen er således ikke længere i brug. Men det gælder for denne, som for de øvrige jødiske begravelsespladser, at de er "Beit olem", dvs. "evighedens hus", og således ikke må sløjfes, uagtet at de ikke længere anvendes til begravelser.

Jødiske begravelser i Danmark foregår i dag udelukkende på Mosaiske Vestre begravelsesplads, der drives af Det Jødiske Samfund i Danmark. Ifølge hjemmesiden for Det Jødiske Samfund i Danmark, www.mosaiske.dk, kan alle jøder blive begravet på Mosaisk Vestre Begravelsesplads, men der står "kan" og ikke "skal".

Der har eksisteret 12 mosaiske begravelsespladser i Danmark, Mosaisk Nordre, dvs. Møllegade på Nørrebro, Mosaisk Vestre, ved siden af Vestre Kirkegård (fra 1886 og som stadig er i brug), Slagelse (fra 1863, sidste begravelse 1912), Nakskov (fra 1700, sidste begravelse 1920), Odense (fra 1825, sidste begravelse 1968), Assens (fra 1825, sidste begravelse 1981), Fåborg (fra 1806, sidste begravelse 1983), Fredericia (fra 1700, sidste begravelse 1921), Horsens (fra 1852, sidste begravelse 1930), Aarhus (fra 1824, sidste begravelse 1905), Randers (fra 1807, sidste begravelse 1974) og Aalborg (fra 1810, sidste begravelse 1968).

Reformerte kirkegårde

I Fredericia findes en kirkegård rundt om den reformerte kirke. Denne kirkegård blev taget i brug i 1725, 10 år før grundstenen til den reformerte kirke blev lagt, og anvendes fortsat som kirkegård. Medlemmer af menigheden har ret, men ikke pligt til at blive begravet på kirkegården. Præsten for menig-

heden, Sabine Hofmeister, oplyser, at de fleste medlemmer benytter sig af denne ret, ligesom hun understreger, at det sjælesørgerisk er af stor værdi, at menigheden fortsat har kirkegården, medens det økonomisk ofte kan opfattes som en udfordring for menigheden. Når det gælder begravelse af ikke-medlemmer af den reformerte menighed i Fredericia, kan dette lade sig gøre, men det forudsætter, at forstanderskabet for menigheden godkender en indsendt ansøgning om begravelse.

Den reformerte kirke i København for både de tyske og franske reformerte har ikke længere egen kirkegård. Kirkegården rundt om kirken blev nedlagt i løbet af det 19. århundrede.

Fællesgrav, Den Reformerte Kirkegård, Fredericia. Foto: Leif Arffmann.

Den Reformerte Kirkegård, Fredericia. Foto: Leif Arffmann.

Tidligere fandtes både en tysk og fransk reformert kirkegårdsafdeling på Assistens Kirkegård i København, men disse anvendes ikke længere til begravelser.

Medlemmer af de reformerte menigheder bliver nu begravet på de kirkegårde, de pågældende eller deres efterlevende har udtrykt ønske om.

Brødremenigheden i Christiansfeld

I 1773 blev Brødremenigheden i Christiansfeld oprettet. Der var tale om, at kong Christian VII gav et religiøst mindretal, herrnhuterne, fra Herrnhut i Sachsen, tilladelse til at grundlægge en ny by, opkaldt efter kongen, og her virke som de dygtige håndværkere og handelsorganisatorer, de havde ry for at være.

I tilslutning til menighedens kirke og flere andre bygninger blev der også anlagt en kirkegård, Gudsageren. Denne blev anlagt i 1773 og taget i brug den 2. april 1774. Kirkegårdens særkende er, at kvinder er begravet øst for midteraksen, mens mænd er begravet vest for midteraksen, begge under enkle, flade sten. Dette skal understrege menneskenes lighed i døden. Det er næppe forkert at sige, at begravelsesformen med den enkle sten har dannet skole for mange kirkegårde i Danmark. Kirkegården er fortsat i brug, og medlemmer af Brødremenigheden har ret, men ikke pligt til at blive begravet på Gudsageren.

Muslimske begravelsespladser

De første muslimske begravelsespladser i Danmark blev etableret på Vestre Kirkegård i København i 1976. Siden da er der blevet etableret mange muslimske afdelinger på de danske folkekirkelige kirkegårde, uanset om disse er administreret af kommune eller menighedsråd. Der findes således muslimske afdelinger på 20 danske kirkegårde pr. 1. juli 2016. Et anliggende, der ofte blev drøftet i forbindelse med anlæg af disse afdelinger, var "evig gravfred". Kunne det lade sig praktisere på en kirkegård, der er indrettet med åremålsfastsatte fredningsperioder? I de tilfælde, jeg er bekendt med, lod et eventuelt problem sig løse ved, at fredningsperioden jo kunne stedse forlænges. Dette var i det mindste, hvad repræsentanter for de islamiske trossamfund gav udtryk for.

Den muslimske afdeling på Vejle Nordre Kirkegård. Foto: Leif Arffmann.

Herudover findes en muslimsk begravelsesplads, der ikke er beliggende på en kirkegård, nemlig den muslimske begravelsesplads i Brøndby. Denne blev taget i brug den 30. september 2006.

En række andre mindretals begravelsespladser

Ifølge Københavns Kommunes hjemmeside blev der den 18. oktober 2018 på Bispebjerg Kirkegård indviet et begravelses-afsnit for buddhister: "Jorden, hvori buddhisterne fremover kan blive nedsat, blev i fredags velsignet af tre lamaer fra et tibetansk kloster. Desuden har Buddhistisk Bisættelses Forening (BBF) fået tilladelse til at opstille en såkaldt stupa, som er et buddhistisk gravmonument, hvori hellige relikvier kan opbevares. Det betyder, at Bispebjerg Kirkegård så vidt vides er den første kristne kirkegård i verden, hvor de besøgende kan se et sådant buddhistisk begravelsesmonument."

Dette svarer til den tradition, der er ovenfor omtalt, hvorefter en række religiøse og nationale mindretal samt religionsneutrale begravnes på Bispebjerg og Assistens Kirkegård. Dette er også tilfældet på Aarhus Vestre Kirkegård, jf. artikel i Politiken den 25. maj 2011: "Vestre Kirkegård i Aarhus kommer til efteråret til at udfylde en ekstra funktion. Et område af kirkegården vil til den tid stå uden religiøse symboler og dermed fungere som gravplads for ikke-troende. Dermed bliver en dansk kirkegård for første gang nogensinde stillet til rådighed for personer, som ikke ønsker kors eller fredsduer ved graven. Den kommende gravplads glæder Ateistisk Selskab, som siden efteråret 2008 har samarbejdet med Aarhus Kommune om tiltaget. 'Det er vigtigt at sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor religioner har monopol på at begrave folk. Når jeg dør, vil det være mærkeligt for mine efterladte at begrave mig almindeligt på en kirkegård og derved kæde mig sammen med noget, jeg ikke har taget del i', siger formand Stinus Lindgren, som anser det for en bagatel, at kirkegårdsjorden er kristent indviet. Indtil nu har ikke-troende danskeres begravelsesmuligheder begrænset sig til de skovgravpladser, som allerede er etableret flere steder i landet."

Det skal endelig nævnes, at der på Assistens Kirkegård i København findes en afdeling, der hedder Regnbuen. Dette er endvidere navn på en forening. Som medlemmer optages ifølge vedtægterne "homoseksuelle (bøsser og lesbiske) samt biseksuelle personer, der ønsker at gøre brug af foreningens

gravsted". Ifølge foreningens hjemmeside er begravelsespladsen "et fællesgravsted på Assistens Kirkegård for os homoseksuelle, som har valgt at have fælles gravsted. Gravstedet består af 36 urnegravpladser på den nordvestlige del af kirkegården".

Kan kirkegården være det fælles rum?

Tanken om kirkegården som et fælles rum har i de senere år fået et kraftigt modsvar fra mindretal, der ikke ønsker at have gravpladser sammen med mennesker, som de intet har til fælles med.

Her i landet har vi imidlertid, som det forhåbentlig er fremgået af ovenstående, haft en tradition, hvor den fælles kirkegård lod sig åbne for andre end dem, der tilhører flertallet. Men lader det sig af den ene eller anden grund ikke gøre, har vi også en tradition for, at der kan skabes særskilte begravelsespladser, både inden for rammerne af en eksisterende kirkegård og uden for samme. Det er også værd at lægge mærke til, at nogle kirkegårde for mindretal endog er åbne for begravelser af mennesker, der ikke tilhører mindretallet.

I et demokratisk samfund skal vi begribeligvis tale sammen for at finde ud af, hvordan vi bedst indretter os, også når det gælder begravelser. En sådan samtale behøver ikke at finde sted på forsiden af aviserne. Samtalen behøver heller ikke at begynde med, at jeg på forhånd fortæller, hvem det er, jeg absolut ikke vil ligge ved siden af, når den tid kommer. Samtalen kunne derimod begynde i kirkegården som det fælles rum, hvor vi kan bevæge os rundt i alle kirkegårdens hjørner og ved denne samtale finde ud af, hvem det er, vi har noget til fælles med.